

EN SVENSK UNIVERSITETSRANKING – 2007

Stig Forneng, Ingemar Lind, Thorsten Nybom

En ranking av en på något sätt avgränsad kategori av universitet (högskolor, colleges etc) är normalt en "ligatabell" över universiteten rangordnade (rankade) i fallande kvalitetsordning enligt en vald metodik. Det låter enkelt och upplysnande. Men många och befogade invändningar mot ranking har inte saknats varför varje sådan måste läsas med försiktighet och reservationer om den alls ska ha något värde. Vi beskriver här i korthet rankingens historia, den internationella och den nationella situationen samt några principiella och praktiska frågor. Därefter genomför vi – som ett prov – en faktisk ranking av flertalet svenska universitet och högskolor av idag baserad på ett antal kvalitetsindikatorer. Vi diskuterar därefter utfallet.

Vi använder termen ranking eftersom detta ord verkar etablerat i Sverige även utanför sportvärlden. Som gemensam term för universitet och högskolor använder vi det något arkaiska ordet lärosäte, vilket numera vanligen används i svenska texter.

En kort historia

Rankingen har en kort historia internationellt sett och en ännu kortare svensk. Ranking uppenbarade sig först i USA med start 1983 – alltså för bara omkring 25 år sedan. Det var tidningen *U.S. News & World Report* som tog det första steget. Det byggde, får man förmoda på en förhoppning att rankingen skulle "sälja", kommersiellt. Det gjorde den och rankingen utvecklades snabbt fortfarande med *U.S. News* som huvudaktör. Den blev i flera avseenden föremål för massiv kritik främst från universitetens sida och förorsakade många stormiga debatter och konfrontationer, vilka ledde till utveckling och fördjupning. Från den trevande starten har rankingfenomenet i USA i dag utvecklats till något som, förutom sin kommersiella succé med bland annat påkostade och säljande årliga guideböcker – "*America's Best Colleges*" – också blivit föremål för forskning och akademiska konferenser.

Väl introducerad togs rankingen snabbt upp dels av andra aktörer i USA dels i en rad andra länder. Som ett normalt årligen återkommande fenomen förekommer ranking i dag, förutom i USA, i bl a Storbritannien, Australien, Kanada, Tyskland, Spanien, Italien och ett antal asiatiska länder. Det stora flertalet rankingar är inhemska men på senare tid förekommer även "internationella" rankingar, där universitet från olika länder jämförs. Den svenska rankingshistorien är mycket kort och representeras i huvudsak av några försök på 1990-talet.

Vad är egentligen en ranking?

En universitetsranking är, som antytts, en lista över en viss kategori av vanligtvis nationella lärosäten uppställd i fallande ordning i enlighet med de värden som en uppsättning av, som regel, kvalitativa indikatorer anger. Listorna presenteras oftast i form av en "ligatabell" som påminner om vad vi är vana att möta i sportsammanhang.

Rankingen kan avse antingen hela lärosäten eller delar/avgränsade aspekter av lärosäten. I de nationella tas normalt samtliga lärosäten upp eller i några fall (t ex Kanada) delas lärosätena in i olika kategorier t ex efter huvudinriktning, som antingen undervisande eller primärt forskningsdrivna. Man kan även jämföra olika professionsutbildningar med varandra, t ex läkarutbildningar eller ekonomiska utbildningar. 'Graduate business schools' (t.ex.

Handelshögskolan i Stockholm) jämförs ibland med varandra – rankingaktörerna kan då vara *The Economist* och *Business Week*. Man kan också välja att ranka lärosäten uteslutande utifrån deras forskning och detta kan ske och sker såväl nationellt som internationellt. Ett fåtal internationella rankingar har hittills och nyligen dykt upp: *Shanghai Jiao Tong University* och *The Times Higher Education Supplement* (THES). Dessa rankingar är i princip globala och även svenska universitet är – vare sig de vill eller inte – inkluderade.

Vem utför ranking, varför och till vem vänder den sig?

Initiativet till rankingar har hittills tagits av aktörer som är fristående från lärosätena och den politiska sfären. Rankingarna är sålunda i hög grad kommersiellt betingade. Det är knappast förvånande att det i större länder med många lärosäten anses finnas behov av något slags konsumentupplysning. Rankingarna har inte sällan utförts av tidningar, tidskrifter och förlag – *U.S News*, *Maclean's* i Kanada och *Der Spiegel*, *Die Zeit* i Tyskland och *THES* i UK– och de ägnas periodvis ett betydande utrymme. Det faktum att förekomsten av rankingar är kommersiellt betingad, förklarar säkerligen också valet av ”ligatabellformat” i stället för mera flerdimensionella och resonerande redovisningar. Ligatabellerna passar bättre i den mediala dramaturgin ungefär som att den allmänpolitiska debatten i media ofta sker med utgångspunkt i förenklade opinionsmätningar dessutom ofta med rent hypotetiska frågor (vem skulle du rösta på OM det vore val i dag?).

Det bör dock påpekas att det här och var finns rankingar, som inte utmynnar i endimensionella tabeller. Det tyska utredningsinstitutet *Centre für Hochschul-Entwicklung* (CHE) offentliggör varje år tillsammans med en medial partner enkätresultat baserade på svar från ett mycket stort antal studenter och lärare. Resultaten är en väldig samling indikatorer med data fördelade i huvudsak på ämnesnivå för olika lärosätena utan några viktade sammanfattningar. Detta gör materialet svåröverskådligt och det presenteras huvudsakligen på World Wide Web. Den som så önskar kan välja egna vikter och göra ett urval av för honom/henne intressanta indikatorer och få en egen ranking genomförd direkt på nätet. Vid sidan av studenterna finns även andra ”konsumenter”, såsom olika anslagsgivare (inklusive politiska) andra forsknings- och stipendiefinansiärer, donatorer, näringsliv och arbetsgivare. Det finns dock fortfarande få studier kring hur stor den förmodade påverkan på studenternas preferenser faktiskt är.

Ranking kan emellertid också motiveras principiellt, som ett legitimt och användbart instrument i oberoende aktörers bevakning av verksamheten vid de viktiga och kostsamma samhällsinstitutioner som lärosätena utgör. Rankingen anses även bidra till att kvalitetsfrågorna sätts i centrum och att högskolesektorns utveckling därmed i längden tjänar på denna aktivitet.

Mera sällan har offentliga organ på utbildningsområdet använt sig av ranking. Storbritannien utgör möjligen ett undantag då de olika lärosätenas forskning regelbundet betygsätts som ett av flera led i anslagstilldelningen. Det finns en grundläggande invändning mot att staten själv skulle rangordna sina ”egna” lärosäten. Det vore knappast trovärdigt och skulle liggande snubblande nära att man gjorde en politisk bestämning av begreppet ”kvalitet” – något som kunde leda tankarna till de gamla öststaterna.

Det bör även påpekas att (seriösa) rankingar är omfattande och dyra att genomföra. Att samla, sammanställa och analysera de data som behövs är i de allra flesta fall ett stort och komplicerat arbete.

Debatt och kritik

Ranking – där den regelbundet förekommit – verkar ha tagits emot med stort intresse och ibland entusiasm hos den intresserade allmänheten och de potentiella studenterna. Däremot har mottagandet varit, lindrigt sagt blandat hos lärosätena och kritiken – inte bara från lärosätena – har varit hård och innefattat såväl principiella som metodiska argument. Konfrontationerna har stundtals varit så häftiga att bojkottaktioner förekommit – vissa lärosäten har vägrat lämna uppgifter.

Kritiken har varit inriktad på olika saker. Ibland har rent tekniska frågor spelat en roll där man ifrågasatt tillförlitligheten hos de data som rankingarna grundats på, validitet och reliabilitet i genomförda enkäter etc. Man har också frågat vilket faktiskt syfte rankingar har och om de överhuvudtaget har någon betydelse. På ett annat plan ligger kritiken av val av rankingmodell. I de fall de bygger på ”objektiva” data har man ifrågasatt varför vissa kriterier och indikatorer valts ut och varför de har sammanvägts som de har gjorts. Man har, oavsett val av rankingmodell, också genomgående frågat sig hur relevant det är att man kokar ned något så komplext och mångdimensionellt som forskning, högre utbildning och universitetskultur till i extrema fall en enda endimensionell platsiffra i en tabell.

Debatten har lett till att en av *UNESCO*:s underorganisationer och det välrenommerade och fristående *Institute for Higher Education Policy in Washington DC* 2004 utsett en expertgrupp, *The International Ranking Expert Group (IREG)*. Gruppen möttes i maj 2006 och lade fast ett antal principer för ”god sed” vid utarbetande av rankingar, *The Berlin Principles on Ranking of Higher Education Institutions*.

Vad är kvalitet?

Mycket av upphetsningen inför rankingar har ytterst att göra med vad kvalitet – i det här fallet akademisk kvalitet – egentligen är. Den okritiske läsaren av en publicerad ranking kanske ofta får föreställningen att här avslöjas en ”sanning”. Siffror med ett par decimaler tenderar inte sällan att ge en föreställning om precision och exakthet.

Det principiella svaret är enkelt nog: det finns ingen objektivt fastställbar kvalitet, än mindre finns det några neutrala mått på kvalitet. I en grundläggande mening är kvalitet något rent subjektivt. Kvalitet finns så att säga i betraktarens ögon, vilket ingalunda bara gäller högre utbildning, utan också skönlitteratur, vård liksom mer banala saker som bilar och vin. Vad en ranking alltså egentligen representerar är ”*rankarnas*” sammanfattande uppfattning om kvalitet – därför är det också viktigt att dessa tydligt redovisar på vilka grunder och på vilka sätt man kommit fram till sina resultat och, naturligtvis, vilka rankarna är och vem de representerar.

En enskild ranking är således egentligen bara ett inlägg i debatten eller en åsikt som var och en kan ta till sig efter eget skön. En annan sak är att enskilda konsumenter ofta nog har en likartad uppfattning om vad kvalitet hos en vara eller en tjänst är och att de därför gärna tar intryck av vad ”auktoriteter” eller vad som i någon mening professionella aktörer anser. Därmed kan man möjligen säga att det finns en ”objektiv” kvalitet åtminstone i den enkla meningen att en viss kvalitetsuppfattning delas av många, ehuru inte nödvändigtvis av alla. Om den enskilda rankingen tas emot och värderas och vägs in på ett balanserat sätt kan den vara ett bidrag till den eviga kvalitetsdiskussionen, och därmed ge intressenterna en bit upplysning, som kan vägas mot andra. Detta kan ske även om man ogillar själva rankingformen. Åt den senare är det förmodligen inte så mycket att göra.

Olika rankingsmetodiker och några exempel

Det finns ett antal olika rankingmodeller med avsevärd spännvidd. I ena änden återfinns en ”objektiv” metod, som betyder insamling av objektiva numeriska data, ibland tillgängliga offentligt, ibland insamlade direkt från lärosätena, och därefter en viss sammanvägning av dem till en siffra som avser att positionsbestämma lärosätet. I den andra änden hittar man en rent subjektiv metod där t ex studenternas bedömningar av utbildning, lärare, lärosätets miljö insamlade via enkäter bestämmer rankingen. I internationella rankingar använder man sig av paneler av akademiska lärare – en variant på ”peer review”. Det finns också exempel på blandningar av dessa metodiker.

Ett exempel som ligger nära den ”objektiva” datametodiken är den ranking som den kanadensiska veckotidningen *Maclean's* årligen publicerar och som innefattar nationens samtliga universitet. Denna ranking har genomförts sedan 1991. *Maclean's* samlar själv in data från de olika universiteten. Detta kompletteras med en enkät till ett urval studenter och lärare. *Maclean's* delar in lärosätena i tre kategorier, förenklat uttryckt vad vi i Sverige skulle kalla universitet, högskolor och dessutom sådana med i huvudsak medicinsk forskning och utbildning. Inom varje kategori rankas lärosätena enligt sex olika kriterier, exempelvis 'Student body', 'Faculty' och 'Reputation'. Varje kriterium rymmer ett mindre antal indikatorer. Tillsammans finns ett 20-tal indikatorer. Man genomför först en ranking för varje kriterium och sedan en sammanvägd ranking där de olika kriterierna ges olika vikter i sammanvägningen.

Kriterier och indikatorer är med någon förenkling och i fri översättning de som följer. Efter varje kriterium står en procentsiffra som anger hur sammanvägningen av kriterierna sker. För indikatorerna finns också viktsiffror inom kriteriet i fråga; dessa har vi här utelämnat.

STUDENTERNA (22-23 %): Indikatorer här har att göra med inkommande studenters betyg, andelen studenter 'out-of-province', andel internationella studenter på kvalificerad nivå, andelen studenter som går vidare till andra året och andel som går vidare till kvalificerad nivå.

UNDERVISNING ("CLASSES") (17-18%): Indikatorerna har att göra med vad man kallar klasstorlekar på olika nivåer, alltså, förenklat antal studenter per lärare. Man använder också här mått som har att göra med vilken slags lärarkompetens som förekommer i katedern i "klasserna".

LÄRARNA (17 %): Indikatorerna utgörs av hur stor del av lärarkåren som är disputerad men också hur framgångsrika lärarna är på att erhålla forskningsanslag från ett antal angivna forskningsfinansiärer (motsvarande ungefär våra tidigare forskningsråd).

FINANSIERING (12 %): Indikatorer: Hur mycket pengar som spenderas per heltidsstudent och hur stor del av budgeten som ägnas åt studentservice, även stipendier och liknande.

BIBLIOTEK (12 %): Indikatorer här är bok- och tidskriftsbestånd (inkl elektroniska titlar) mätt per heltidsstudent och hur stor del av lärosätets totalbudget som går till biblioteket.

"RYKTE" (19 %): Här mäts lärosätets "rykte" hos de egna examinerade studenterna samt också hos samhället i stort. Dels mäts detta via alumniverksamheten (ingen egentlig motsvarighet i Sverige), dels via en enkät.

Detta exempel visar en modell, som inspirerats av de gängse USA-rankingmodellerna och som internationellt sett är den vanligaste. Den tar sina huvudsakliga utgångspunkter i vad man kanske kan kalla traditionella akademiska värden, dock med studentopinionen som komplement.

I Tyskland har veckotidningen *Der Spiegel* i ett antal omgångar genomfört rankingar i allt väsentligt grundade på omfattande enkäter såväl bland studenter som lärare. Det är studenternas betygsättning som fått den helt avgörande viktningen i rankingen. Enkätens frågor till studenterna är kanske av något överraskande karaktär och speglar i vissa fall den speciella situationen i Tyskland. Exempelvis frågas om undervisningslokalerna ofta är överfulla och om det finns tillräckligt med platser i laboratorier och seminarierum, men också om lärarna handleder sina studenter i tillräcklig omfattning och om det ges ordentlig tid för diskussion av enskilda arbeten och uppsatser. Frågorna till panelen av professorer är också distinkta: Till vilket universitet skulle de vilja skicka sina barn i det ämne de själva föreläser och vilka universitet skulle de avråda från?

Den här typen av ranking har bl.a. visat sig få till resultat att små och ibland okända universitet kommit högt på listan – sämre har det gått för de stora och gamla. Universiteten i gamla DDR har också fallit hyggligt ut (1). *Der Spiegel* har själv tolkat dessa utfall som att studenter har ett behov av en begränsad och överblickbar studiemiljö, vilket de får vid nya och mindre universitet. Beträffande DDR-universitetens placering pekar man på att efter Tysklands återförening har en mycket stor del av personalen vid universiteten bytts ut och många har fått lokaler och utrustning som är modernare än vid de gamla västtyska universiteten. Man kan naturligtvis samtidigt säga att rankingen inte ger några besked om var de tyska universiteten kvalitetsmässigt står om man skulle ranka dem enligt mera traditionella akademiska kriterier.

En tredje modell utgör *THES:s* globala rankingar. Så vitt kan bedömas via hemsidor och annat är metodiken bara översiktligt deklarerad. Det tycks vara så att man väsentligen stöder sig på enkäter eller motsvarande bland ett antal forskare/ lärare (peer review), som utifrån egna kontakter och erfarenheter bedömer vilket "rykte" olika universitet har. Man kan tolka dessa rankingar som något slags opinionsundersökning bland en grupp internationella forskare/lärare. Rankingarna visar en kraftig dominans för ett antal amerikanska universitet och därefter kommer vad man brukar benämna några toppuniversitet i Europas större länder och även ett litet inslag av asiatiska universitet. Sverige eller för den delen Norden får nöja sig med blygsamma positioner i dessa ligor (2). Undantag är Karolinska Institutet som i en grupp av medicinska universitet placerats högt. Rankingar gjorda av *Shanghai Jiao Tong University* bygger i stor utsträckning på universitetens forskning och där man använder sig av mycket exklusiva kriterier (3).

Sverige

Som nämnts är den svenska historien på rankingsområdet kort och tunn. "Behovet" av en nationell ranking i ett litet land med, fram till för bara ett par tiotal år sedan, mycket begränsat antal lärosäten förelåg knappast. Inrättandet av ett antal nya högskolor vid slutet av 1970-talet kunde inledningsvis inte rubba på bilden. Dessutom var hela högskolesystemet utomordentligt centraliserat. Viktiga kvalitetsavgörande beslut som rörde anslag även på detaljerad nivå liksom inrättande och tillsättning av lärartjänster fattades av statsmakterna centralt, även om beredningsförfarandet när det gällde till exempel professorer var strikt akademiskt präglat. Studenterna distribuerades i huvudsak centralt, antal platser på de flesta utbildningar bestämdes och portionerades ut centralt från 1970-talet och över 20 år framåt. Den omfattande högskolereform som fick namnet H 77 låg som en våt filt över eventuella lokala kvalitetsfunderingar. Rektor och universitetsledning hade inte så mycket att säga till om och kunde inte heller lastas för de kvalitativa brister, som till äventyrs uppenbarades. Det var den centrala statsmaktens ansvar.

Detta hindrade inte att det fanns en viss kvalitetsdebatt och, åtminstone i traditionella akademiska kretsar, en viss benägenhet att klassa i synnerhet nya universitet och högskolor i en informell "ranking", som spreds via den akademiska djungeltelegraf. Universiteten i Umeå och Linköping, betraktades till en början med stor misstänksamhet och de nya högskolorna utsattes för massiv, låt vara ofta föga underbyggd, kvalitativ kritik.

Högskolereformen 1993 förändrade läget på ett avgörande sätt. Den innebar en betydande decentralisering även om kritiker påpekade att landskapet blev ojämnt. Plötsligt hade rektor och styrelse ett stort inflytande på fördelning av medel och inrättande av tjänster, inklusive professorer (för högskolornas del något senare än 1993). Lärosätenas ledningar fick också mycket större intern makt än tidigare. Det centrala ämbetsverket, UHÄ lades ned och lärosätena kommunicerade direkt med utbildningsdepartementet. Den lokala ledningen hade därmed, åtminstone i princip huvudansvaret för lärosätets kvalitativa utveckling, även om det fanns vissa begränsningar (4). I utbyte mot decentraliseringen inrättade således den dåvarande regeringen ett nytt Kanslersämbete med den exklusiva uppgiften att följa och bevaka lärosätenas kvalitet. Något liknande hade aldrig skådats. Resurssystemet lades om och relaterades till antal studenter och deras prestationer. I resurstilldelningen skulle också ingå en mindre andel, som skulle vara direkt kvalitetsrelaterad. En tung invändning var att detta de facto skulle förutsätta en politisk definition av kvalitet. Kvalitetsbaserad resurstilldelning kom dock aldrig att tillämpas, regeln försvann efter regeringsskiftet 1994.

Kanslersämbetet följde klokt nog en försiktig linje men kvalitetsfrågorna kom ändå i fokus. Den socialdemokratiska regeringen som tillträdde 1994 återupprättade i viss utsträckning det gamla UHÄ nu under namnet Högskoleverket (HSV), som fick vissa tillsynsuppgifter och Kanslersämbetet infogades i det nya verket. HSV fick därmed bl.a. uppgiften att bevaka kvalitetsfrågorna vid lärosätena. Detta har efterhand tagit sig olika former. Viktigast är att HSV i tänkta sexårscykler via expertpaneler genomfört nationella utvärderingar av utbildningen (ibland även forskning) inom de flesta discipliner, utbildningsområden (t.ex. teknik) och professionsutbildningar (t.ex. psykologutbildningen). Detta har resulterat i tämligen omfattande beskrivningar om tillståndet i ämnen eller motsvarande vid de lärosäten där ämnet (motsv) varit representerat.. HSV har även presenterat en sammanfattande bedömning, "State of the Art", där man redovisat vilka av de studerade utbildningar HSV godkänt och vilka som fått olika former av anmärkningar. De som fått anmärkningar har i allmänhet fått viss tid på sig att vidta åtgärder. Resultaten har väckt stor om än kortvarig uppmärksamhet, åtminstone vid "drabbade" lärosäten. Säkerligen har dessa undersökningar varit nyttiga och att de huvudsakligen fungerat som korrektiv gör dem inte sämre. De underliggande materialen har också varit av stort värde för de berörda. Redovisningarna kunde eventuellt ha fått utgöra underlaget till någon form av betygsättning av alla i undersökningen förekommande ämnen/lärosäten och därmed även ge möjlighet till en ranking på ämnes- eller utbildningsnivå. Detta vore förmodligen att övertolka materialet och rapporterna är säkerligen inte skrivna med tanke på att sådana tolkningar skulle göras.

HSV har också genomfört andra kvalitativa undersökningar av avgränsade sektorer eller aspekter i högskolevärlden. Ett antal nyckeltal, vart och ett en liten kvalitetsindikator, har producerats. Även studenternas åsikter har i viss utsträckning kartlagts. Men något försök till en sammanfattande ranking har inte gjorts. Klokt nog, ty i så fall vore man ånyo farligt nära en politiskt fastställd kvalitetsnorm (5).

I och med Högskolereformen 1993 framstod jämförelser mellan lärosätena åtminstone i princip som meningsfulla och då gjorde fristående aktörer de första trevande rankingförsöken. Mest uppmärksammas blev de rankingar som tidskriften Moderna Tider (numera nedlagd) genomförde, samtidigt som den också publicerade ett antal artiklar om rankingen som fenomen. I en ranking gjord 1999 och som upptog 23 lärosäten studerades dessa utifrån ett antal ämnen med avseende på

status, attraktion, resurser och prestation. I totalrankingens tio-i-topp-lista hamnade samtliga dåvarande universitet utom två, som blev nedknuffade av två högskolor.

Moderna Tidens ”tilltag” väckte stor uppståndelse och framkallade åtskillig kritik men också positiv uppmärksamhet. Ett tydligt inslag i kritiken från akademiskt håll var en harmsenhet, ett ”noli-me-tangere”. Så där gör man inte! Ska något alls göras så ska det ske under gängse myndighetskontroll! Moderna Tider hade uppenbarligen rört vid en svensk nerv.

Även enstaka andra försök som inte omfattat hela lärosäten utan vissa delar har genomförts. De medicinska utbildningarna har någon gång jämförts – huvudsakligen via en enkätmetodik. Sydsvenska industri- och handelskammaren har jämfört lärosätenas ekonomutbildningar och tidningen Studentliv har också genomfört rankingar ur vissa begränsade studentperspektiv: studentbostäder, tillgång till kårhus och samarbete med värdkommunen. HSV genomför även enkätundersökningar via Studentspegeln, som mera konkret vill belysa studenternas upplevelse av undervisning och liknade.

Under alla omständigheter kan man utifrån internationell erfarenheter konstatera att ranking inte bara finns, utan att den även växer och frodas. Det är heller ingen orimlig förmodan att rankingar kommer att utvecklas inom EU i synnerhet efter Bolognaprocessens genomförande. Svenska lärosäten kommer troligen att bli granskade och rankade i ett europeiskt perspektiv, vilket egentligen är intressantare än det som nu möjligtvis låter sig göras: att jämföra de svenska lärosätena med varandra (6).

Vår ranking

Mot bakgrund av vad vi ovan framhållit presenterar vi oss själva och vårt syfte. Därefter gör vi en sammanställning av de 20 indikatorer vi valt fördelade på sex kriterier. Vi redovisar också varför vi valt just dessa kriterier och indikatorer samt var vi hämtat data. Vi anmäler vår mätmetod och hur beräkningen gjorts inom vart och ett av kriterierna liksom också den slutliga sammanvägningen. Vi avslutar med en kort diskussion.

Vi som genomfört denna ranking (se sid 14) är samtliga själva akademiker med en omfattande erfarenhet, i olika kapaciteter, av det svenska högre utbildningssystemet. Vi har arbetat helt på eget initiativ och har således inga uppdragsgivare.

Syftet med rankingen är i första hand att pröva hur de svenska universiteten och högskolorna ”reagerar” på en uppsättning kriterier, som internationellt synes dominera. Det bör understrykas att vad som rankas är lärosätena betraktade som anstalter för *högre utbildning*, inte forskning. Att det ändå finns ett forskningskriterium med i vår lista beror främst på att en av lärosätenas kärnuppgifter är att bedriva utbildning som vilar på *vetenskaplig grund* och att studenterna bland mycket annat skall utveckla förmågan att göra självständiga och kritiska bedömningar, söka och värdera kunskap på *vetenskaplig nivå*. Detta anses förutsätta institutionell närhet till aktiv forskning och forskningskompetent personal. Här görs i lagen ingen skillnad mellan universitet och högskolor, däremot har de givits helt olika ekonomiska *förutsättningar* att motsvara dessa krav.

Rankingen är genomförd på hela gruppen av de svenska universiteten och högskolorna inalles 31 stycken. De konstnärliga högskolorna liksom några mindre högskolor har dock inte medtagits. Vi har alltså i detta försök inte använt oss av att kategoriindela lärosätena i enlighet med den kanadensiska förebilden. Anledningarna är flera. I Sverige har det inrättats ett enhetligt högskolesystem, samma lagar och förordningar gäller för samtliga universitet och högskolor.

Därför är det rimligt att behandla alla i samma grupp trots att man a priori kan förutse oundvikliga skevheter i utfallet. Men det har varit intressant att se hur stora dessa är och möjligen också vad de beror på.

Valet av kriterier har skett enligt följande: Av tillgängligt material framgår att de akademiska rankingarna uppvisar en tämligen stor likhet, sannolikt därför att de alla ytterst inspirerats av de etablerade USA-rankingarna. Det handlar om att välja dels ett fåtal kriterier och inom dessa tillsammans ett 20-tal indikatorer, flertalet i numerisk form. Vi använde *Maclean's* ranking i Kanada som utgångspunkt. Valet dikterades i viss mån även av att Kanada och Sverige, trots många olikheter, ändå har en viss strukturell likhet vad avser universitets-systemet, antal universitet, distribution på en stor yta och liknande. *Maclean's* rankingar har också genomförts under en lång följd av år och hunnit modifieras och slipas. Det gick emellertid inte att "ordagrant" överföra de kanadensiska kriterierna till svenska av två skäl. Dels gör system- och kulturskillnader att ett par kanadensiska kriterier helt enkelt inte finns eller är möjliga att precisera i Sverige. Dels var vi nödsakade att hålla oss till sådana kriterier för vilka vi kunnat hitta pålitliga, offentliga data i Sverige. Å andra sidan fanns i Sverige intressanta data för andra men i flera fall liknande kriterier som inte fanns i Kanada. Vi överflyttade också, så långt det var möjligt den kanadensiska viktningen. Sammantaget kan vi alltså säga att vi snarare använt den kanadensiska rankingen som förebild än som modell, en förebild som vi med hänsyn till omständigheterna således modifierat.

Att vi använt en förebild betyder inte att vi inte tar ansvar för valet av kriterielista, indikatorer och viktning. Vi anser – givet att man alls ska genomföra en ranking av detta slag – att de valda kriterierna utgör ett rimligt och relevant urval. Några brister och tänkbara framtida förändringar anger vi i samband med presentationen. De viktningar vi valt är det svårare att motivera utöver att de inspirerats av förebilden. Vi har därför utöver det som har sin grund i *Maclean's* också testat genom att variera viktsystemet något.

Det är förvisso sant att ett omdöme som omfattar ett helt lärosäte i sig inte säger så mycket om tillståndet inom de olika utbildningsområdena. Vi anser att det skulle vara av stort intresse att också genomföra rankingar där man t ex jämför lärosätenas utbildningar inom olika kunskapsområden (7) med varandra. I huvudsak skulle man kunna använda samma kriterielista och indikatorer. Men tyvärr är detta p.g.a. dataläget inte möjligt idag.

Kriterier, indikatorer samt vikter

Vi har arbetat med sex kriterier. Varje sådant innehåller ett varierande antal indikatorer. Efter varje grupp anges inom parentes en koefficient, som anger gruppens vikt i den slutliga sammanvägningen. Efter varje indikator finns på motsvarande sätt en koefficient, som anger dess vikt inom kriteriet. Med antal studenter, lärare etc. avses alltid heltidsekvivalenter.

STUDENTER (0,2)

Antal förstahandssökande per antagen (0,33)

Andel nya studenter (högskolenybörjare) som ej kommer från lärosätets län (0,13)

Andel examinerade studenter som har studerat utomlands minst en termin (0,13)

Andel studenter som finns kvar vid lärosätet andra året av studierna (0,2)

Andel av högskolenybörjarna som har avlagt examen (alternativt uppnått 180 högskolepoäng) inom sex år (0,2)

Kommentar: Data om betygsmärker och/eller utfall av högskoleprov för nybörjare vore önskvärt att ha tillgång som komplement till den första indikatorn. För detta år är detta inte tillgängligt.

LÄRARE (0,2)

Andel disputerade lärare (0,5)

Andel professorer av lärare (0,5)

GRUNDUTBILDNING (0,2)

Antal studenter per lärare, vägd (0,25)

Prestationsgrad, vägd (0,25)

Rörlighetsfaktor (0,25)

Etableringsgrad på arbetsmarknaden, vägd (0,25)

Kommentar: Att prestationsgraden (helårsprestationer per helårsstudent) är vägd betyder att vi avläst prestationsgraderna inom olika utbildningsområden (Medicin, naturvetenskap, teknik, humaniora och samhällsvetenskap) representerade vid lärosätet och därefter vägt ihop dem beroende på den mix som finns. När det gäller studenter per lärare har vi tagit hänsyn till den mellan lärosätena varierande storleken på verksamhetsgrenarna forskning och utbildning. Etableringsgraden på arbetsmarknaden är vägd efter utbildningsmixen. Rörlighetsfaktorn anger om lärosätet har vunnit eller förlorat på studenternas byte av lärosäte.

Kommentar: Vi har övervägt att grunda ett mått på HSV:s samlade kvalitetsundersökningar av olika ämnen och utbildningar, men i den form de nu har skulle validiteten vara tveksam. Men en sådan indikator kan möjligen i fortsättningen övervägas.

FORSKNING/FORSKARUTBILDNING (0,2)

Forskningsanslag/disputerad lärare (0,2)

Andel forskning av lärosätets totala kostnader (0,2)

Andel konkurrensutsatta forskningsmedel av total forskningsfinansiering (0,2)

Andel studenter som övergår till forskarutbildning, vägd (0,2)

Antal disputationer per professor (0,2)

Kommentarer: Till konkurrensutsatta medel räknas anslag från Vetenskapsrådet, FAS och Formas. För forskningsstiftelserna finns inte tillräcklig information enkelt tillgänglig. Det bör understrykas att indikatorerna inte mäter forskningskvalitet, även om de som avser forskningsanslag i någon mån indikerar kvalitet. Vad som mäts är snarare forskningsnärvaro och ”täthet”.

BIBLIOTEK (0,1)

Bibliotekets intäkter och anslag som andel av lärosätets totala omslutning (0,5)

Alla seriella publikationer (alla typer) dividerat med antal studenter (0,5)

STUDENTOMDÖME (0,1)

Studentranking efter Studentspegeln (0,5)

Studenternas nöjdhet med lärosätet efter Studentspegeln (0,5)

Data och kalkylmetod

Data har genomgående hämtats från Högskoleverkets offentliga data avseende förhållandena 2006 (Årsrapport 2007, 33 samt Högskoleverkets statistikdatabas) samt SCB (Forskningsbiblioteken 2006).

För var och en av indikatorerna har fördelningen av värdena behandlats så att medelvärdet räknats ut och för vart och ett av lärosätena har noterats avvikelser från medelvärdet med fördelningens standardavvikelse som enhet. Ett slutvärde på t ex 1,6 för ett lärosäte betyder att lärosätet höjer sig

över medelvärdet med 1,6 x fördelningens standardavvikelse. Ett utfall på t. ex. -0,4 betyder att lärosätet ligger under medelvärdet med 0,4 x standardavvikelsen.

För varje kriterium har för varje lärosäte ett vägt medelvärde räknats fram utifrån värdena för varje indikator och koefficienterna ovan.

För den sammanlagda rankingen har sedan motsvarande gjorts för kriterierna.

Utfall och diskussion

Utfallet av beräkningarna (tabell 1 sid 10) av den samlade jämförelsen av alla lärosäten är i sina huvuddrag vad vi kan tro att den initierade akademikern skulle vänta sig. De stora och resursstarka lärosätena kommer högt i rankingen medan de mindre (och nyare) lärosätena hamnar längre ner på listan. I topp ligger två av specialhögskolorna – Karolinska institutet och Handelshögskolan i Stockholm. Den ena har landets relativt sett starkaste forskningsorganisation och den andra har den högsta andelen forskarutbildade lärare och en utbildning som har en mycket stark ställning på arbetsmarknaden. Det är dessutom troligt att dessa lärosäten får höga värden i kraft av sin specialisering. Därefter följer Sveriges lantbruksuniversitet, de stora universiteten och de tekniska högskolorna. I många fall är det små skillnader mellan lärosätena och förändrar man vikten för de olika kriterierna sker givetvis omkastningar i ordningsföljden, men det handlar i så fall om mindre förändringar. I stort är rangordningen relativt okänslig för viktförändringar och borttagning eller tillägg av enstaka indikatorer. I fördelningens mitt är skillnader i utfall mellan olika lärosäten mindre än 0,1 att betrakta som oväsentliga.

De nya universiteten (med ett undantag) hamnar i mitten av skalan och därefter kommer högskolorna. Ett par intressanta avvikelser från den allmänna ordningen förekommer dock. Mittuniversitetet hamnar ”otypiskt” långt ner på listan, medan Södertörns högskola kommer före flera av universiteten, och alltså som tillhörande gruppen av högskolor utan rätt att ge forskarutbildning placerar den sig ”otypiskt” högt i listan.

Det experiment vi utfört gav i sina huvuddrag det utfall vi anat och kanske det man bör förvänta sig med hänsyn till att de skilda lärosätena i huvudsak har av staten givna och divergerande ekonomiska förutsättningar t ex i form av fria forskningsanslag. Lärosätenas ålder och etableringstid spelar naturligtvis också en roll. Universitets- och högskoleledningarna har naturligtvis också påverkat – några utfall tyder på det – men påverkan synes ändå vara begränsad i varje fall på den aggregerade nivå som lärosätena här framträder på.

Distinktionen mellan universiteten och specialhögskolorna å ena sidan och högskolorna å den andra är klar och tydlig även om den möjligen är något mindre än vad man kunde tro. Det finns i mätningarna en viss ”overlap” med Mittuniversitetet och Södertörns högskola som tydliga exempel.

Lärosäte	Studenterna (0,2)	Lärarna (0,2)	Utbildningen (0,2)	Forskning/FU (0,2)	Bibliotek (0,1)	Studentområde (0,1)	Summa
Handelshögskolan i Stockholm	2,58	2,57	1,22	0,07	-0,23	1,81	0,93
Karolinska institutet	1,20	1,03	1,15	1,47	-0,31	1,19	0,82
Sveriges lantbruksuniversitet	1,10	0,73	1,45	0,74	0,39	0,61	0,68
Lunds universitet	0,25	1,75	-0,40	0,95	-0,18	0,60	0,50
Uppsala universitet	0,47	1,34	-0,22	1,01	0,08	0,10	0,44
Chalmers tekniska högskola	0,63	0,86	0,23	0,96	-0,65	0,01	0,35
Linköpings universitet	0,51	0,96	0,17	0,27	-0,51	0,42	0,27
Göteborgs universitet	0,38	0,89	0,07	0,55	-0,55	0,16	0,26
Kungl. Tekniska högskolan	0,28	0,89	0,41	0,75	-0,80	-0,90	0,24
Stockholms universitet	-0,72	0,99	-0,51	0,82	0,28	-0,60	0,23
Södertörns högskola	-0,59	0,46	-0,53	0,51	0,79	0,13	0,18
Umeå universitet	0,30	0,41	-0,10	0,61	-0,82	0,34	0,14
Luleå tekniska universitet	-0,23	0,10	-0,32	0,48	0,67	-0,35	0,08
Örebro universitet	0,03	-0,03	0,11	0,11	0,30	-0,44	0,02
Högskolan i Borås	-0,69	-1,10	0,34	-0,66	2,35	0,19	-0,03
Lärarhögskolan i Stockholm	-0,08	-1,27	1,25	-0,46	-0,82	1,18	-0,06
Växjö universitet	0,12	-0,45	-0,02	-0,30	0,22	0,49	-0,08
Karlstads universitet	-0,31	-0,55	-0,06	-0,22	0,40	-0,25	-0,15
Malmö högskola	-0,39	-0,68	0,40	-0,75	-0,95	0,75	-0,23
Högskolan i Jönköping	0,23	-0,63	0,09	-1,03	0,63	-0,14	-0,26
Högskolan Kristianstad	-0,39	-0,99	0,04	-0,56	-0,08	0,41	-0,27
Mälardalens högskola	-0,39	-0,79	-0,24	-0,62	0,23	-0,23	-0,33
Högskolan i Halmstad	-0,32	-0,45	-0,60	-0,53	0,45	-0,61	-0,33
Högskolan Väst	-0,66	-1,13	0,02	-1,09	1,11	-0,09	-0,34
Högskolan Dalarna	-0,41	-0,85	-0,18	-0,88	-0,13	0,33	-0,36
Blekinge tekniska högskola	-0,32	-0,28	-1,00	0,15	-0,28	-1,28	-0,38
Mittuniversitetet	-0,56	-0,41	-0,61	-0,37	-0,45	-0,72	-0,40
Högskolan i Kalmar	-0,27	-0,69	-0,16	-0,63	-0,38	-0,77	-0,41
Högskolan i Gävle	-0,51	-0,79	-0,23	-0,60	-0,51	-0,72	-0,45
Högskolan i Skövde	-0,34	-1,10	0,10	-0,56	-0,25	-1,13	-0,45
Högskolan på Gotland	-0,90	-0,80	-1,86	-0,20	-0,01	-0,47	-0,62

Tabell 1. Ranking av universitet och högskolor enligt modell beskriven i text. Lärosätet med högst värde enligt summakolumnen kommer först och sedan anges övriga lärosäten i fallande ordning

I tabell 2 nedan har det numeriska värdet på de olika kriterierna bytts ut mot platssiffran för att det ska bli lättare att se placeringen i kriterierang. Några av resultaten kan förtjäna en kommentar som gör det lättare att värdera och bedöma de använda indikatorerna. Ett exempel: Både Stockholms universitet och Södertörns högskola placerar sig långt ner på listan när det gäller kriteriet Studenter och Utbildning. Starkt bidragande till detta är lokal rekrytering och många studenter som bara läser någon enstaka kurs.

Indikatorerna är just indikatorer och ger bara en del av sanningen. Allmänt sett är kanske en stor andel långväga studenter som väljer lärosätet ett mått på attraktivitet, men bilden påverkas också av storleken på lärosätet i relation till länets storlek, och bilden kan påverkas ännu mer genom att vissa lärosäten, som inte är tillräckligt attraktiva för att kunna rekrytera så många svenska studenter som de skulle önska, istället fyller upp volymen med utländska studenter. En stor del äldre studenter som vidareutbildar sig genom att läsa en eller några enstaka kurser drar också ner resultatet – både kvarvaron vid lärosätet och andelen som avlägger examen får lägre värden med många studenter som läser enstaka kurser. Och detta trots att denna sådan vidareutbildning är en uppgift som finns sida vid sida med uppdraget att ge ungdomar från gymnasieskolan en yrkesutbildning. Liknande ofullkomligheter kan iaktas för flera av indikatorerna.

Styrkan i valet av indikatorer är att det i stort ansluter till traditionella indikatorer på kvalitet inom sektorn, även om användningen och värderingen av varje enskild indikator kan diskuteras. Sist och slutligen är det bara användaren och användningsområdet som kan avgöra vilka kriterier som ska ingå och hur de ska värderas.

Lärosäte	Studenterna (0,2)	Lärarna (0,2)	Utbildningen (0,2)	Forskning/FU (0,2)	Bibliotek (0,1)	Studentomdöme (0,1)	Plats
Handelshögskolan i Stockholm	1	1	3	15	18	1	1
Karolinska institutet	2	4	4	1	21	2	2
Sveriges lantbruksuniversitet	3	10	1	7	8	5	3
Lunds universitet	10	2	25	4	17	6	4
Uppsala universitet	6	3	21	2	13	15	5
Chalmers tekniska högskola	4	9	8	3	27	16	6
Linköpings universitet	5	6	9	12	24	8	7
Göteborgs universitet	7	7	13	9	26	13	8
Kungl. Tekniska högskolan	9	8	5	6	28	29	9
Stockholms universitet	30	5	26	5	10	24	10
Södertörns högskola	27	11	27	10	3	14	11
Umeå universitet	8	12	18	8	29	10	12
Luleå tekniska universitet	15	13	24	11	4	21	13
Örebro universitet	13	14	10	14	9	22	14
Högskolan i Borås	29	29	7	27	1	12	15
Lärarhögskolan i Stockholm	14	31	2	20	30	3	16
Växjö universitet	12	17	16	18	12	7	17
Karlstads universitet	17	19	17	17	7	20	18
Malmö högskola	22	21	6	28	31	4	19
Högskolan i Jönköping	11	20	12	30	5	18	20
Högskolan Kristianstad	23	27	14	22	15	9	21
Mälardalens högskola	21	23	23	25	11	19	22
Högskolan i Halmstad	18	17	28	21	6	25	23
Högskolan Väst	28	30	15	31	2	17	24
Högskolan Dalarna	24	26	20	29	16	11	25
Blekinge tekniska högskola	19	15	30	13	20	31	26
Mittuniversitetet	26	16	29	19	23	26	27
Högskolan i Kalmar	16	22	19	26	22	28	28
Högskolan i Gävle	25	23	22	24	25	27	29
Högskolan i Skövde	20	28	11	23	19	30	30
Högskolan på Gotland	31	25	31	16	14	23	31

Tabell 2: Samma ranking som i tabell 1 men nu med platsnummer inom varje kriterium och den slutliga platsnumret längst till höger.

Ett annat kriterium: Bredd i studentrekryteringen

Ett mål som under senare år fått allt större betydelse i bedömningen av verksamheten vid universitet och högskolor är bredden i studentrekryteringen. I rankingar av olika slag förekommer dock breddad rekrytering inte särskilt ofta. Vi har följt det allmänna mönstret och – i enlighet med den kanadensiska förebilden – valt att inte inkludera indikatorer på bredd i rekryteringen i totalomdömet. Men det är naturligtvis intressant att undersöka utfallet även i denna dimension. Vid sidan av det tämligen traditionella valet av akademiska kriterier har vi därför tagit fram ett ”breddkriterium” som belyser den sociala och etniska bredden, könsskillnader och förmågan att locka studenter

Vi har valt att plocka ut fyra indikatorer från Högskoleverkets nyckeltal för lärosäten och lägga ihop dem till ett sjunde ”breddkriterium”.

BREDD I REKRYTERINGEN

Andel studenter med arbetarbakgrund (0,25)

Andel studenter som är första generationen i högre utbildning (0,25)

Andel studenter med utländsk bakgrund (0,25)

Andel studenter på kurser med jämn könsfördelning (0,25)

De första tre indikatorerna avser alla respektive andelar bland inflödet av nya studenter, dvs. studenter som inte tidigare studerat vid ett svenskt lärosäte. Dessa tre indikatorer är dessutom standardiserade i den meningen att de tar hänsyn till fördelningen av den aktuella egenskapen i de kommuner och i de åldersgrupper från vilka studenterna är rekryterade. Andelen studenter på kurser med jämn könsfördelning avser andelen studenter på kurser där mellan 40 och 60 procent av studenterna är män eller kvinnor.

Lärosäte	Social bakgrund	Första generationen i högre utbildning	Utländsk bakgrund	Köns-fördelning	Totalt
Södertörns högskola	0,84	0,69	1,46	1,08	1,02
Högskolan i Gävle	0,84	0,89	0,34	1,24	0,83
Högskolan Dalarna	0,77	0,63	0,95	-0,01	0,59
Högskolan Kristianstad	0,98	1,21	0,39	-0,32	0,56
Högskolan i Skövde	0,77	0,73	0,74	-0,01	0,56
Mälardalens högskola	0,50	0,47	1,20	-0,01	0,54
Högskolan i Jönköping	-0,03	0,31	0,95	0,77	0,50
Högskolan i Borås	0,98	0,73	0,85	-0,64	0,48
Stockholms universitet	-0,37	-0,27	-0,17	2,33	0,38
Malmö högskola	0,64	0,76	0,44	-0,32	0,38
Blekinge tekniska högskola	0,84	0,86	0,39	-0,79	0,32
Karlstads universitet	0,50	0,37	0,08	0,30	0,32
Karolinska institutet	0,10	-0,14	2,02	-0,79	0,30
Umeå universitet	-0,03	-0,27	0,03	1,24	0,24
Örebro universitet	0,23	-0,11	-0,07	0,61	0,17
Högskolan Väst	0,64	0,95	0,03	-1,26	0,09
Högskolan på Gotland	0,17	0,66	-0,42	-0,32	0,02
Luleå tekniska universitet	0,44	0,02	-0,22	-0,17	0,02
Lärarhögskolan i Stockholm	1,31	1,72	-0,48	-2,51	0,01
Mittuniversitetet	0,71	0,37	-0,42	-0,79	-0,03
Högskolan i Kalmar	0,23	0,50	-0,42	-0,48	-0,04
Uppsala universitet	-0,98	-1,04	0,49	1,24	-0,07
Högskolan i Halmstad	-0,10	0,21	-0,78	0,30	-0,09
Växjö universitet	-0,10	-0,30	-0,68	0,30	-0,19
Kungl. Tekniska högskolan	-0,91	-0,72	1,05	-0,48	-0,26
Göteborgs universitet	-0,84	-1,17	-0,53	0,61	-0,48
Lunds universitet	-1,38	-1,46	-0,63	1,40	-0,52
Linköpings universitet	-0,57	-0,94	-0,68	-0,01	-0,55
Chalmers tekniska högskola	-1,32	-1,68	-0,63	-1,10	-1,18
Sveriges lantbruksuniversitet	-1,32	-0,94	-2,66	-1,42	-1,58
Handelshögskolan i Stockholm	-3,54	-3,06	-2,61	0,00	-2,30

Tabell 3: En ranking enligt ett renodlat "breddkriterium" med fyra indikatorer enligt texten. Lärosätena anges som vanligt i fallande ordning enligt sammanvägningen längst t h.

Om indikatorerna på bredd i rekryteringen kan först sägas att andelen studenter med arbetarbakgrund och andelen förstagenerationsstudenter naturligtvis är korrelerade med varandra och att könsindikatorn är beroende av utbildningsutbudet vid respektive lärosäte.

I övrigt kan man konstatera att ordningen mellan lärosätena efter detta kriterium avviker starkt från ordningen i rankingen. Det finns ett ganska tydligt negativt samband mellan det tidigare redovisade rankingresultatet och värdet på kriteriet för bredd i rekryteringen, d.v.s. ett lärosäte som hamnar högt i rankingen tenderar att få ett lågt värde när det gäller bredd i rekryteringen. Det

tydligaste exemplet är Handelshögskolan i Stockholm som toppar rankingen, men ligger i botten om man ordnar lärosätena efter bredden i rekryteringen.

Bäst utfall när det gäller bredd i rekryteringen har Södertörns högskola, framför allt genom att den har många studenter med utländsk bakgrund och relativt många kurser med jämn könsfördelning. Även i övrigt är det idel högskolor bland dem som placerar sig bäst. Bland universiteten är det Stockholms universitet som har den största bredden i rekryteringen.

Det kan självklart diskuteras huruvida ett breddkriterium har med ”kvalitet” i gängse mening att skaffa. Det borde dock inte vara helt ointressant vare sig för blivande studenter eller lärosätena själva att fundera över vilka kvalitativa implikationer utpräglade monokulturer kan tänkas ha på studiemiljön och – åtminstone på sikt – kanske även den akademiska kvaliteten.

Framtida utveckling

Synbarligen är det så att rankingen mycket dikteras av hur stora materiella resurser (i form av t ex forskningsanslag) som lärosätena har. Här föreligger stor skillnad mellan de olika kategorierna av lärosäten. I denna del mäter rankingen därmed egentligen lärosätenas av staten givna *förutsättningar*, inte deras av egen kraft uppnådda resultat. De senare spelar dock också roll vilket ett antal exempel i fördelningen visar.

Vi har tidigare påpekat att jämförelser av *hela* lärosäten har vissa självklara begränsningar. Vilket faktiskt mervärde lärosätesranking kan tänkas innebära för studenten som ”utbildningskonsument” är svårt att se. Vad man kan säga är, att rankingen knappast kan användas som ensamt vägledande vid studieval. Utbildningen är alltid specifik. Det är den specifika utbildningen studenten behöver få kunskap om inför valet även om information om hela lärosätet är ett bra komplement. Högskoleverkets utvärderingar av specifika utbildningar ger inte heller några belägg för att dessa generellt sett skulle vara bättre vid de stora universiteten än vid de små högskolorna. Snarast riskerar ranking på lärosätesnivå – om den inte kompletteras av andra – att skapa ökad ogenomskinlighet och något av en systematisk ”dubbel orättvisa”. Dels innebär den, å ena sidan, att eventuell förekommande undermåliga eller svaga utbildningsmiljöer vid de resursstarka lärosätena åker snålskjuts uppåt tack vare lärosätets totala styrka. Dels medför den, å den andra, att eventuellt förekommande excellenta och välfungerande utbildningsenheter vid resurssvaga lärosäten lika automatiskt dras med nedåt på grund av lärosätets totalt sett begränsade resurser. Därmed framstår ranking på lärosätesnivå inte bara som ett otillförlitligt ”konsumentupplysningsinstrument” för ambitiösa studenter vid valet av utbildningsproducent. Den är dessutom uppenbarligen även otjänlig som ett underlag för en kvalitetsbaserad resurstilldelning.

För att ranking möjligen skulle kunna utgöra ett upplysande och någorlunda rättvist underlag både för informerade studieval och för en kvalitetsstyrd resursfördelning måste rankingar genomföras på fakultets- eller ännu hellre ämnes-/utbildningsområdesnivå. En sådan nedbrytning är dock inte möjlig med nu tillgängliga offentliga data. Men om man önskar öka ogenomskinligheten i det svenska högre utbildningssystemet samtidigt som man försäkras om att en så optimal resursanvändning som möjligt, torde en sådan utveckling framstå som nödvändig. Om detta sedan är önskvärt eller med en rimlig arbetsinsats genomförbart är en annan fråga.

Referenser

I artikel har vi använt oss av vår egen samlade erfarenhet och dessutom haft god hjälp av följande artiklar/rapporter:

Institute for Higher Education Policy (Editor) (April 2007): “*College and University Ranking Systems. Global Perspectives and American Challenges*”, Washington, DC 20036, Internet: www.ihep.org

Som appendix till ovanstående finns “*The Berlin Principles on Ranking of Higher Education Institutions*” .

Kälvemark, Torsten (1999): ”*Ranking av universitet och högskolor. En internationell översikt*”, Stockholm, Högskoleverket: Arbetsrapport nr 4.

Författare

Stig Forneng, statistiker med 20 års erfarenhet av verksamheten inom sektorn från Högskoleverket, Örebro universitet, Verket för högskoleservice och Universitets- och högskoleämbetet. (stig.forneng@telia.com)

Ingemar Lind, professor med drygt 40 års akademisk erfarenhet från befattningar som lärare, dekanus, prefekt, rektor och styrelseordförande vid sammantaget fem svenska universitet/högskolor. Under ett antal år dels vice ordförande i Rådet för forskning om universitet och högskolor, dels för Sveriges Universitets- och högskoleförbund (SUHF). Författare till/medverkande i artiklar, utredningar och bok som rör den samtida universitetsutvecklingen i Sverige. (i.lind@bredband.net)

Thorsten Nybom, professor med 30 års akademisk erfarenhet som forskare, lärare och vicerektor från sammantaget sju universitet/högskolor, därav ett amerikanskt (UC Berkeley) och ett tyskt (Humboldt-Universität zu Berlin). 1989-98 även huvudsekreterare vid Rådet för forskning om universitet och högskolor. Författare till ett antal böcker och artiklar som rör universitet och forskningspolitik i forntid och samtid. (thorsten.nybom@hum.oru.se)

Noter:

(1) Text i en ranking från 1999

(2) Från listorna från 2006 kan nämnas att bland Science universities finns tre svenska bland de 100 bästa: Lund (79), Chalmers (96) och Uppsala (100); i listan för Arts and Humanities inga (men Köpenhamn och Helsingfors finns med); Biomedicin: Uppsala (40) och Lund (52); Social Science: Handelshögskolan i Stockholm (53).; Medicin: Karolinska institutet (7), Uppsala (15) m fl. På den sammanvägda 200-listan finns Uppsala (111), Lund (122), Chalmers (147) och KTH (172). Bland topp 50 i Europa finns endast Uppsala (47). Bäst nordiska är Köpenhamn (14).

(3) I september 2007 återgav *Business Week* den senaste globala rankingen från *Shanghai Jiao Tong University*. Tio-i-topp fanns åtta universitet i USA och två europeiska. Extraherar man en topp-20-lista för Europa återfinns två svenska: Karolinska institutet (global ranking 53) och Uppsala universitet (66). Av övriga nordiska återfinns Köpenhamns universitet (46) och Oslo universitet (69).

(4) Den huvudsakliga restriktionen eller skillnaden mellan lärosätena utgörs av stor skillnad i fördelning av fria forskningsresurser, huvudsakligen mellan (de äldre) universiteten å ena sidan

och högskolorna å den andra. De facto finns också en betydande spridning mellan ersättning för grundutbildning. Den räknas i huvudsak per student men varierar kraftigt mellan olika utbildningsområden (t ex teknik och humaniora och samhällsvetenskap).

(5) Redan 1991 publicerade emellertid UHÄ försöksvis ett slags ranking baserat på ett antal då förekommande nyckeltal. Två av författarna var pikant nog inblandade i denna intressanta incident, på var sin sida av skranket.

(6) *Der Spiegel*s ranking från 1998 hade faktiskt titeln *Europas beste Universitäten*.

(7) T ex inom Medicin, Naturvetenskap, Teknik , Humaniora och Samhällsvetenskap eller på ännu mera distinkta nivåer som ämnen och olika utbildningsprogram.